

Бондарчук О.І.
*Університет менеджменту освіти
НАПН України*

ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКІВ ОСВІТНІХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПРОЦЕСІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

У статті висвітлено проблеми психологічної компетентності керівників освітніх організацій та її вдосконалення у процесі підвищення кваліфікації. Подані особливості ставлення управлінців до вдосконалення психологічної компетентності залежно від їх соціально-демографічних та організаційно-професійних характеристик.

Ключові слова: *психологічна компетентність, керівники освітніх організацій, процес підвищення кваліфікації.*

Постановка проблеми

Ефективність діяльності освітніх організацій в умовах соціальних трансформацій залежить від психологічної компетентності усіх суб'єктів навчально-виховного процесу і, насамперед, керівників закладів освіти, здатних в силу цього до усвідомлення, осмислення та переосмислення психологічних проблем управління закладом освіти та вибору адекватних способів та стратегій їх розв'язання.

Водночас, аналіз практики управлінської діяльності керівників освіти свідчить про недостатньо високий рівень їхньої психологічної компетентності, що утруднює управління освітніми організаціями з урахуванням проблем трансформаційного періоду суспільного розвитку.

Це, в свою чергу, актуалізує необхідність вдосконалення психологічної компетентності керівників освітніх організацій, яке можна здійснити в умовах підвищення кваліфікації, що і визначило *мету* нашої роботи.

Як досліджувані було обрано 482 керівника загальноосвітніх навчальних закладів, що проходили курси підвищення кваліфікації в Університеті менеджменту освіти АПН України упродовж 2007–2009 рр. Досліджуваних було розбито на групи залежно від статі, віку, стажу управлінської діяльності, типу загальноосвітнього навчального закладу тощо; при цьому відсотковий склад груп відповідав як логіці професійного становлення, так і представленості у генеральній сукупності відповідно до реалій сьогодення.

У процесі дослідження вивчалось ставлення керівників до їхньої психо-

логічної компетентності, здійсненої за модифікованою нами спільно з Л.Карамушкою методикою незавершених речень [3], а також рівень знань та вмій слухачів за тестом засвоєння знань на етапі вхідного діагностування управлінців-слухачів курсів підвищення кваліфікації, та результатами розв'язання керівниками управлінських ситуацій у ході ділових ігор під час занять.

Виклад основного матеріалу

Теоретичний аналіз літератури та аналіз результатів емпіричного дослідження дав змогу встановити ряд проблем психологічної компетентності керівників освітніх організацій, які утруднюють її вдосконалення у процесі підвищення кваліфікації.

Насамперед, йдеться про *амбівалентне ставлення до вдосконалення психологічної компетентності* для значної кількості управлінців: (позитивне по відношенню до інших і невизначене, а то й негативне в контексті самовдосконалення) (табл. 1).

Як випливає з табл. 1, загалом можемо відмітити позитивне ставлення керівників шкіл до професійного вдосконалення (38,4%), до процесу підвищення кваліфікації (67,0% респондентів). Особливо позитивним є ставлення керівників до психологічної компетентності та її вдосконалення (92,9% опитаних керівників). Разом з тим, слід зазначити, що важливість підвищення психологічної компетентності управлінці пов'язують, насамперед, з необхідністю оптимізації соціально-психологічного клімату в колективі, посилення впливу на інших суб'єктів навчально-виховного процесу. Тільки 4% опитаних керівників шкіл розглядають психологічну компетентність як умову власного професійного та особистісного зростання.

Таблиця 1

Особливості ставлення керівників шкіл до різних аспектів професійного вдосконалення (за методикою незавершених речень)

Ставлення керівників шкіл:	Модальність ставлення (у середньому, у%)		
	позитивне	негативне	невизначене
До професійного вдосконалення	38,4	7,3	53,2
До психологічної компетентності	92,9	0,0	6,8
До особистісного розвитку	33,8	0,0	66,2
До процесу підвищення кваліфікації	67,0	6,6	26,4

Крім того, слід звернути увагу на значну кількість керівників з невизначеним, а, в окремих керівників, і з негативним ставленням до професійного вдосконалення.

Водночас, приблизно третина опитаних не виявила безпосередньо своє ставлення до професійного вдосконалення. Аналіз результатів дослідження дає

зможу припустити, що ця група має певні позитивні або нейтральні (у кожному разі, не виражені негативні) мотиви щодо професійного вдосконалення, які не є на сьогодні актуальними і потребують створення спеціальної системи соціально-психологічних умов для їх актуалізації.

При цьому встановлено особливості ставлення керівників освітніх організацій до психологічної компетентності залежно від їх соціально-демографічних та організаційно-професіональних характеристик.

Так, за результатами дисперсійного аналізу визначено ґендерно-вікові особливості ставлення управлінців до вдосконалення психологічної компетентності — з віком позитивне ставлення жінок-керівників дещо зменшується, в той час, як у керівників чоловічої статі воно залишається стабільно високим ($p < 0.01$) (рис. 1).

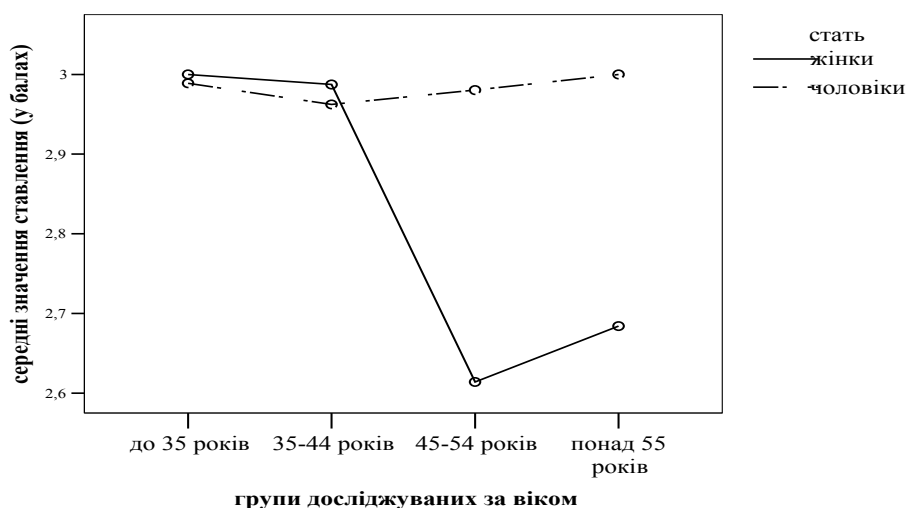

Рис. 1. Ґендерно-вікові особливості ставлення керівників освітніх організацій до психологічної компетентності

Ці результати узгоджуються з одержаними нами раніше даними, за якими встановлено, що з віком у керівників-чоловіків цінності професійної реалізації і продуктивності життя зростають, тоді як для жінок більшої ваги набувають цінності престижу й самодостатності, до того ж, з віком самооцінка соціальної та загальної самоефективності жінок-керівників ЗНЗ знижується, тоді як самооцінка чоловіків зростає [3]. Це пояснює, на наш погляд, певне «гальмування» частини жінок-управлінців у контексті професійного вдосконалення.

Крім того, було встановлено особливості ставлення до психологічної компетентності керівників шкіл залежно від типу навчального закладу: керівники

шкіл нового типу мають більш виражене позитивне ставлення, ніж керівники шкіл традиційного типу, особливо, жінки-управлінці ($p < 0.01$) (рис. 2).

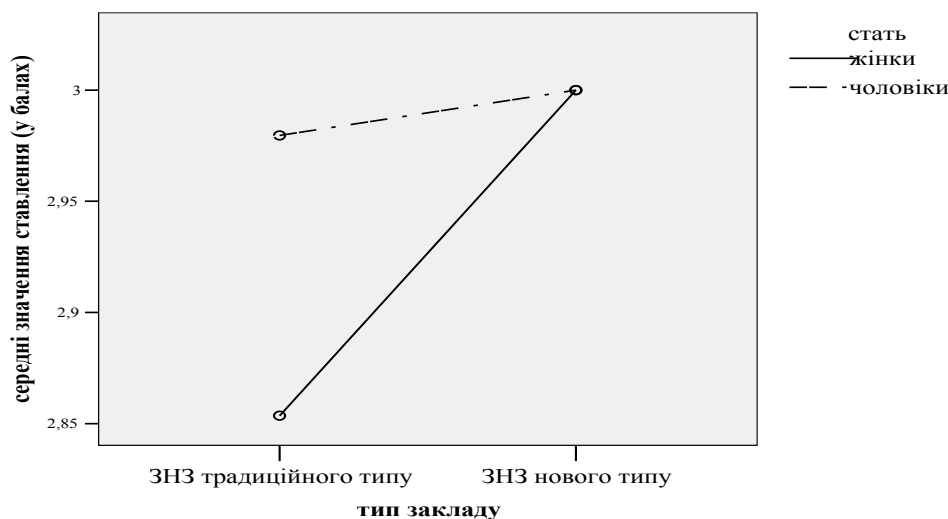

Рис. 2. Особливості ставлення до психологічної компетентності керівників шкіл залежно від типу навчального закладу

Аналіз знань та вмінь керівників з психологічних проблем діяльності освітніх організацій засвідчив їх недостатній рівень для значної кількості керівників, особливо тих знань, що стосуються забезпечення діяльності закладів освіти в умовах соціальних трансформацій. Так, зокрема, управлінці утруднюються з визначенням оптимальних шляхів створення команди освітньої організації, попередження професійних стресів та професійного «вигорання» особистості, розвитку позитивної мотивації трудової діяльності персоналу, не завжди можуть вибудовувати конструктивну стратегію управлінської взаємодії тощо.

До того ж, теоретичний аналіз наукової літератури та аналіз практики управлінської діяльності керівників освітніх організацій свідчить про існування психологічних проблем управління закладами освіти, зумовлених особливостями професійної діяльності в галузі управління освітою, що часто негативно позначаються на особистісному розвитку значної кількості управлінців, викликаючи професійні деформації їхньої особистості і, відповідно, небажання здобувати нові знання, в тому числі, в контексті вдосконалення психологічної компетентності.

Такі результати свідчать про доцільність особливої уваги до вдосконалення психологічної компетентності керівників освіти. Особливе місце в цьому процесі належить системі післядипломної педагогічної освіти, оскільки вона за

своїм призначенням фактично забезпечує перепідготовку і підвищення кваліфікації фахівців, є інструментом перебудови системи освіти і, відповідно, соціальних перетворень на якісно новому рівні. Саме в системі післядипломної педагогічної освіти, враховуючи специфіку контингенту слухачів, можливе створення певного соціального середовища, в якому, спираючись на професійний досвід освітян, можливо ініціювати професійний і особистісний розвиток. Разом з тим, як показує практика, сьогодні у процесі підвищення кваліфікації *резерви вдосконалення психологічної компетентності керівних кадрів освіти реалізуються недостатньо повно*, увага працівників системи післядипломної освіти здебільшого акцентована на оновленні їх професійних знань, умінь, навичок без достатнього урахування психологічних особливостей управлінської діяльності. Це призводить до того, що потенціал системи післядипломної педагогічної освіти реалізується недостатньо повно, а якість підвищення кваліфікації часто не сягає такого рівня, який забезпечує неодмінне впровадження керівниками закладів освіти здобутих знань, умінь, навичок у практику управлінської діяльності, актуалізацію потреби управлінців у вдосконаленні психологічної компетентності.

Висновки

Встановлено ряд проблем психологічної компетентності керівників освітніх організацій, які утруднюють її вдосконалення у процесі підвищення кваліфікації для значної кількості управлінців:

1) Амбівалентне ставлення управлінців до вдосконалення психологічної компетентності суб'єктів навчально-виховного процесу (позитивне по відношенню до інших і невизначене, а іноді — й негативне в контексті самовдосконалення).

2) Недостатньо високий рівень знань та вмінь керівників з психологічних проблем діяльності освітніх організацій, особливо, щодо забезпечення діяльності закладів освіти в умовах соціальних трансформацій.

3) Недостатня орієнтація частини управлінців на здобуття нових компетентностей через професійні деформації їхньої особистості.

4) Проблеми в реалізації резервів удосконалення психологічної компетентності керівних кадрів освіти в системі післядипломної освіти реалізуються недостатньо повно з причини посиленої уваги працівників інституцій ППО на оновленні професійних знань, умінь, навичок управлінців без достатнього врахування психо-логічних особливостей управлінської діяльності.

Одержані результати свідчать про необхідність спеціального психологічного навчання управлінців, яке можна здійснити в системі післядипломної педагогічної освіти за умови створення спеціального розвивального соціально-психологічного середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарчук О.І. Проблеми підвищення психологічної компетентності керівників шкіл / О.І.Бондарчук, Я.І.Шкурко // Освіта і управління. — 1997. — Т. 1. — № 2. — С. 114–122.

2. Бондарчук О.І. Психологічна підготовка керівних кадрів освіти до діяльності в умовах соціально-економічних змін: спецкурс для слухачів очно-дистанц. форми навчання в системі післядип. пед. освіти / О.І.Бондарчук, Л.М.Карамушка. — К., 2009. — 32 с.

3. Бондарчук О.І. Соціально-психологічні основи особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів у професійній діяльності: монографія / О.І.Бондарчук. — К.: Наук. світ, 2008. — 318 с.

В статье представлены проблемы психологической компетентности руководителей организаций образования и ее совершенствования в процессе по-вышения квалификации. Показаны особенности отношения управленцев к совершенствованию психологической компетентности в зависимости от социально-демографических и профессионально-организационных характеристик.

Ключевые слова: психологическая компетентность, руководители организаций образования, процесс повышения квалификации.

The article is presents problems of psychological competence of educational organization's heads and its development at process of postgraduate training. It is shown intercorrelation of social, demographic and organizational characteristics of school principal and their attitudes to psychological competence.

Key words: psychological competence, heads of educational organization, process of postgraduate training.